liche[81] Erzählungen von einem Traume, in dem ebenfalls ein hoch emporragender Baum erscheint, haben gewiß die normannische Überlieferung angeregt, und diese hat wieder ihrerseits die altisländische Tradition beeinflußt.

Es hat also die altnordische geschichtliche Überlieferung wiederholt Motive verwendet, denen wir in den westeuropäischen, besonders aber in den normannischen und süditalischen Chroniken ebenfalls begegnen. Es sind zwei Wege, welche diese Sagen nach Island geführt haben. Die regen Beziehungen zwischen den über nahezu ganz Europa verbreiteten skandinavischen Völkern haben es ermöglicht, daß Erzählungen von Robert Guiscard auf Haraldr harðráði übertragen worden sind, zumal sie in ungefähr demselben Zeitraum in Süditalien und auf Sizilien tätig gewesen sind. Aus Byzanz zurückkehrende Waräger haben die dort in den Normannenkreisen umlaufenden Geschichten und Anekdoten, eine wunderliche Mischung von Wahrheit und Dichtung, nach Island hinübergebracht. Der zweite Weg jedoch scheint mir viel bedeutender und beansprucht unser besonderes Interesse. Die isländischen Geschichtsschreiber, obgleich in einer reichen und lebendigen mündlichen Überlieferung wurzelnd, haben es keineswegs verschmäht, die Werke der englischen und fränkischen Chronisten zu Rate zu ziehen. Wir dürfen wohl annehmen, daß unter diesen gerade diejenigen ihre volle Aufmerksamkeit in Anspruch nahmen, in denen die großen Taten der Normannen von Frankreich und Süditalien gefeiert wurden, da ja die Erinnerung an die frühere Zusammengehörigkeit mit dem nordischen Volksstamm gar nicht erloschen war. Die historische Überlieferung auf Island, die ihren großartigen Abschluß in Snorris *Heimskringla* erreicht hat und deren erste Niederschrift nicht erst Aris *Libellus* gewesen zu sein braucht, hat sich entwickelt unter der stetigen Berührung mit der westeuropäischen, namentlich der normannischen und süditalischen Historiographie. Manche wertvollen Notizen haben die isländischen Geschichtsschreiber dorther entlehnt; es haben sich aber auch in ziemlich großer Zahl Anekdoten und Sagenstoffe eingeschlichen, welche die Glaubwürdigkeit der Königssagas nicht zu erhöhen geeignet waren, deren Bedeutung aber darin liegt, daß sie der an sich etwas dürren annalistischen Tradition eine Fülle von Sagenmaterial hinzufügte, welche Snorri das Schaffen seines Meisterwerkes möglich machte.

[81] Daniel IV, 10 (der Traum von Nebukadnezar).

## ROOD — WIT — ZWART

In het sprookje *Eisenhans*, dat de broeders Grimm in hun beroemde verzameling meedelen[1], lezen wij, dat de held, die van geboorte een prins is, in het paleis van een vreemde koning als tuinknecht dienst doet. Voordien was hij een tijdlang bij een wilde man in het bos geweest en deze had hem bij het afscheid toegezegd, hem te zullen helpen, als hij in tijd van nood zijn naam Eisenhans in het bos zou roepen. De prins heeft daarvan gebruik gemaakt om de koning in een gevaarlijk gevecht te helpen, maar hij was daarna teruggereden, zonder zich bekend gemaakt te hebben. Toen, zo bericht het sprookje verder, zei de koning tegen zijn dochter: „Ik wil een groot feest laten uitroepen, dat drie dagen duren zal en gij zult een gouden appel werpen; misschien komt de onbekende ridder daarnaar toe." Toen het feest bekend gemaakt was, ging de jongeling naar het bos en riep Eisenhans. „Wat verlang je?" vroeg deze. „Dat ik de gouden appel van de prinses vangen zal." „Dat is zo zeker, alsof je die al in je hand had", zei Eisenhans, „je zult er ook een rode wapenrusting bij krijgen en op een prachtige vos rijden." Toen de dag kwam, reed de prins erheen, plaatste zich te midden van de ridders en werd door niemand herkend. De prinses trad naar voren en wierp de gouden appel naar de ridders, maar geen ving die dan hij alleen en toen hij hem had, reed hij spoorslags weg. Op de tweede dag had Eisenhans hem als witte ridder uitgerust en hem een schimmel gegeven. Weer was hij degene, die de appel opving; hij wachtte geen ogenblik, maar reed er weer meteen mee weg. De koning werd boos en zeide: „Dat is niet geoorloofd; hij moet voor mij verschijnen en zijn naam noemen." Hij gaf daarom het bevel, dat men de ridder, als hij weer na het vangen van de appel weg wilde rijden, zou achtervolgen en als hij niet goedschiks wilde terugkeren op hem te houwen en te steken. Op de derde dag kreeg de jongeling van Eisenhans een zwarte wapenrusting en een ravenzwart paard en weer ving hij de appel. Toen hij er echter mee wilde wegrijden, vervolgden hem de mannen van de koning en een kwam hem zo nabij, dat deze hem met de punt van zijn zwaard het been verwondde. Toch ontkwam hij hun, maar zijn paard maakte zulk een sprong, dat hem de helm van het hoofd viel en zij konden zien, dat hij gouden haren had. Zij reden daarop terug en meldden het aan de koning.

Wij behoeven het verhaal niet verder te vervolgen, hoe de tuinknecht als de wonderbaarlijke prins herkend werd en met de dochter van de koning huwde, want het is juist de episode, die wij in haar geheel aangehaald hebben, waarop wij de aandacht willen vestigen. De verbinding der drie

[1] Kinder- und Hausmärchen, Nr. 136.

kleuren rood-wit-zwart vinden wij herhaaldelijk in sprookjes van verschillende volken, wanneer een drietal personen of zaken onderscheiden moeten worden. Gelijk in de vertelling van *Eisenhans* treden in een sprookje, dat bij de zigeuners opgetekend is, een witte, een rode en een zwarte keizer op[2]. In het Duitse sprookje *Der Rabe* komt de vogel in drie achtereenvolgende nachten de held bezoeken, eerst met vier witte, dan met vier bruine, eindelijk met vier zwarte hengsten[3]. Bruin in plaats van rood is natuurlijk een kleine verandering, die met het oog op de kleur van een paard aangebracht werd. Fantastischer is een Grieks sprookje[4], waarin de held in een toverslot drie paarden aantreft, onderscheidenlijk van witte, rode en groene kleur; als hij een haar uit de staart van elk verbrandt, zullen zij hem in de nood helpen. Hetzelfde motief vinden wij in een Bulgaars verhaal, maar hier is weer sprake van één paard, dat aan de held uit zijn staart tot hetzelfde doel een wit, een rood en een zwart haar geeft[5]. Drie paarden met drie poten komen in een Kaukasisch sprookje voor[6]; het ene is zwart, schudt de berijder af en doodt hem; het tweede is rood en voert de ruiter steeds verder omlaag, het derde is wit en brengt de held hemelwaarts. Ook in Russische sprookjes wordt aan het drietal kleuren een diepere betekenis toegekend; hier komen drie ruiters voor, van wie een op een schimmel vóór zonsopgang, een ander op een rode vos bij zonsopgang, en de derde op een zwart paard bij het vallen van de avond verschijnt; de heks Baba Jaga noemt ze achtereenvolgens: mijn lichte dag, mijn rode zonnetje en mijn donkere nacht[7].

Reeds in het middeleeuwse verhaal van Salomo en Markolf treffen wij ditzelfde motief aan. Om de ontvoerde vrouw van Salomo terug te krijgen begeeft zich Markolf naar de stad, waarheen zij geschaakt werd. Van te voren verbergt hij buiten de stad drie ruiterscharen, die te voorschijn zullen komen, telkens als hij, bij het beklimmen van de galg, waaraan de koning hem zal laten ophangen, op zijn hoorn blazen zal. De kleur dezer drie scharen is onderscheidenlijk zwart, rood en wit[8]. Het volksboek van *Die schoone Hystorie van Malegijs*[9] weet weer te vertellen, dat drie helden van

[2] Aichele, Zigeunermärchen, Jena 1926, Nr. 33, *Der rote und der schwarze Kaiser.*

[3] Kinder- und Hausmärchen, Nr. 93

[4] Hahn, Griechische und Albanesische Märchen, Leipzig 1864 Nr. 26.

[5] Leskien, Balkan-Märchen, Jena 1915, Nr. 7.

[6] Dirr, Kaukasische Märchen, Jena 1920, Nr. 8.

[7] N. van Wijk, Geschiedenis der Russische Letterkunde, Amsterdam 1926, blz. 78.

[8] *Salomon et Marcolfus*, uitg. Benary, Heidelberg 1914, blz. 50: *tres turbe hominum, una nigri coloris, secunda ruber et tercia albi.* In het Middelhoogduitse gedicht (uitg. Vogt 1880), Str. 503 staat:

*Môrolf hete gemacht drî schar,*
*der was eine swarzgevar,*
*die ander wîz alsam der snê,*
*sô was die dritte bleichgevar.*

In de Russische varianten zijn de kleuren echter ook rood, wit en zwart; vgl. Tichonrawof, Letopisi Russkoj Literatury i Drewnosti IV, 144.

[9] Uitg. E. T. Kuiper, Leiden 1903, blz. 344.



Koning Karel drie reuzen tot de strijd uitdagen; deze wonen in een rood, een wit en een zwart kasteel. Het spreekt vanzelf, dat deze kleuren gaarne aan bovennatuurlijke wezens toegeschreven worden. In een Georgisch sprookje komen drie divs voor, een zwarte, een rode en een witte; tot hen gaat een boer achtereenvolgens om een middel tegen de onvruchtbaarheid van zijn vrouw te krijgen; de laatste div geeft hem twee appels, waarvan hij de ene met zijn vrouw opeten en de andere tussen zijn merrie en zijn hond verdelen moet; het gevolg is, dat vrouw, paard en hond zwanger worden[10]. Ook in een sprookje uit Turkestan[11] heeft een koning drie divs, die hem onderdanig zijn; zij vertonen alweer de drie bekende kleuren.

In een Litouws sprookje worden deze drie kleuren aan spookgestalten toegeschreven[12]; drie zusters moeten des nachts uit om licht te gaan halen en ontmoeten achtereenvolgens een witte, een rode en een zwarte heer, ieder met gelijkkleurige wagen en hond. Een vertelsel, dat in Hawai opgetekend werd en dat het motief van de wonderbaarlijke dienaars behandelt[13], vertelt dat de held moet raden, wie de eigenaars van een zwarte, een rode en een witte hond zijn[14]; zeer waarschijnlijk werd dit verhaal door Europese kolonisten naar Hawai overgebracht. Aan het andere einde van de wereld speelt de oudnoorse *Jómsvikinga saga*[15]; hier lezen wij dat Koning Gorm van Denemarken in een droom ziet, dat alle fjorden en zeeëngten van zijn rijk door een bovenmatige eb droogvallen en dat tot driemaal toe uit de zee een os aan land stijgt; de eerste maal heeft deze een witte, de tweede keer een rode en de derde keer een zwarte kleur.

Ook voorwerpen kunnen deze kleuren vertonen. Enkele voorbeelden willen wij noemen. In een IJslands sprookje moet de held een zwarte, witte en rode doek om het hoofd wikkelen, om door het brullen van een stier uit de onderwereld niet doof te worden; wanneer hij op een zwarte, witte en rode steen staat, ontstaan daardoor achtereenvolgens regen, hagel en vuur[16]. In een middeleeuws verhaal lezen wij[17] dat iemand in een klooster drie letters leert; de ene is zwart en betekent de herinnering aan zijn zonden, de tweede is rood en duidt het bloed van Christus aan, de derde is wit, hetgeen een symbool is voor het verlangen naar de hemelse vreugden.

In legenden komen deze drie kleuren eveneens voor. Een Arabisch scheppingsverhaal[18] vertelt, dat God witte, zwarte en rode stof voor de schep-

[10] Dirr, Kaukasische Märchen, Nr. 11.

[11] Jungbauer, Märchen aus Turkestan und Tibet, Jena 1923, Nr. 5.

[12] Leskien-Brugmann, Litauische Volkslieder und Märchen, Straatsburg 1882, Nr. 28.

[13] Vgl. Grimm, Nr. 71: *Sechse kommen durch die ganze Welt* en Bolte-Polivka II, blz. 79—96.

[14] Hambruch, Südsee-Märchen, Jena 1916, Nr. 67.

[15] Uitgave Carl af Petersens, Kopenhagen 1882, blz. 4—5.

[16] Rittershaus, Die neuisländischen Volksmärchen, Halle 1902, blz. 39.

[17] Grasse, *Gesta Romanorum*, Nr. 125.

[18] Dähnhardt, Natursagen I, Leipzig-Berlin 1907, blz. 113.

ping der mensen gebruikt heeft; daardoor zijn de drie rassen ontstaan. In een Zweedse legende doet de duivel een poging om Gods schepping na te bootsen; hij maakt schapen, geiten en runderen, maar deze hebben maar één enkele kleur, hetzij wit, of rood of zwart[19]. In een andere Arabische legende zendt Allah op verzoek van een heilig man in een tijd van grote droogte drie wolken, waarvan de kleuren alweer wit, rood en zwart zijn[20].

Wij voegen er nog enkele voorbeelden uit Afrika aan toe. Bij de Haussavolken werd een sprookje opgetekend[21], waarin de held een prinses verlossen wil uit het water, waarin zij verdronken is. Hij verandert zich in een lepralijder en zegt: „Als ik in het water zal gegaan zijn en gij ziet, dat het wit wordt, moet gij u niet verheugen; wordt het zwart, dan moet gij weeklagen, maar wordt het rood, dan kunt gij blij zijn." In een vertelling, die in de Midden-Soedan opgetekend werd[22], krijgt een man opdracht drie akkers aan te leggen en wel één met rode, één met witte en één met zwarte bonen.

In Duitse sprookjes komt enige malen het motief voor, dat de schoonheid van een meisje aldus beschreven wordt: zo wit als sneeuw, zo rood als bloed, zo zwart als een raaf of als ebbenhout. Dat is een zeer oude uitdrukking voor de vrouwelijke schoonheid, die bij talrijke volkeren aangetroffen wordt[23]. Wij herinneren slechts aan het beroemde verhaal in de *Conte del Graal* van Chrétien de Troyes, waarin de held Parcival ziet, hoe een valk een wilde gans aanvalt en daardoor drie bloeddruppels in de sneeuw vallen: onmiddellijk stijgt het beeld van Condwiramur met haar blanke huid en rode lippen voor zijn geest op en doet hem in een toestand van onweerstaanbaar verlangen vervallen. Hoe algemeen verbreid dit motief was, blijkt reeds overtuigend uit de talrijke voorbeelden, die Bolte verzameld heeft: in de Ierse heldensage wordt de schoonheid van Derdriu op dezelfde wijze geprezen: zij had haren zo zwart als een raaf, een wang zo rood als bloed en een lichaam zo wit als sneeuw[24]. Het spreekt vanzelf, dat men ook allerlei variaties op dit thema vinden kan; zo wekt in de oudierse *Tain bo Fraich* het beeld van een witte knaap, staande in het zwarte water en in zijn hand een lijsterbestak houdend, waaraan de rode bessen prijken, de indruk van onvergelijkelijke schoonheid op[25]. In de *Nouveau recueil de Contes de Fées*, in 1718 uitgegeven, staat een verhaal, dat waarschijnlijk uit een oosterse verzameling afkomstig is: een meisje verandert eerst in een vis en dan in een boom; telkens zijn haar kleuren „incarnat, blanc, noir".

[19] Dähnhardt t. a. p. I, blz. 188.
[20] Moberg, Arabiska Myter och Sagor, Stockholm 1927, blz. 106.
[21] Meinhoff, Afrikanische Märchen, Jena 1917, Nr. 56.
[22] Frobenius, Atlantis IX, Jena 1924, blz. 103.
[23] Bolte-Polivka I, blz. 461—463.
[24] Thurneysen, Die irische Helden- und Königssage, Halle 1921, blz. 324.
[25] Thurneysen t. a. p., blz. 289.



In Italiaanse vertellingen wordt de witheid begrijpelijkerwijze niet met sneeuw, maar met marmer vergeleken. In een novelle van Basile[26] ziet Milluccio een dode raaf badend in zijn bloed op wit marmer liggen en hij wenst zich een vrouw van zulke schone kleuren. Het beeld is zo natuurlijk, dat wij de verbinding der kleuren wit, rood en zwart als vanzelfsprekend zullen beschouwen en daardoor geneigd zijn, dit motief niet op één lijn te stellen met de zoëven genoemde voorbeelden. Of dit juist is, zal eerst blijken, als wij nog meer voorbeelden der drie kleuren hebben leren kennen.

Ook in het volkslied komen de drie kleuren rood, wit, zwart op eigenaardige wijze voor. Een nieuwgrieks lied vertelt van een meisje, dat driemaal een rok aantrekt, een rode voor haar bevalling, een witte voor haar kraambed, een bonte voor haar eerste kerkgang[27]. In een Zweeds rijmpje op St. Stephanus wordt verteld, dat de heilige zijn vijf paarden laat drinken: twee zijn rood, twee zijn wit en het vijfde is appelgrauw[28]. In een Zweeds Driekoningenlied treedt Jozef op met een bok, die bekleed is met een rode, een witte en een zwarte mantel[29]. In enige Skandinaafse volksliederen is sprake van drie hanen, die dezelfde kleuren vertonen; het betreft hier het motief van de dode, die een bezoek aan de wereld der levenden komt brengen. Zo lezen wij in een Deense ballade *Moderen under Mulde*[30], wanneer de morgen op het punt staat aan te breken:

Nu kraait de haan, de zwarte:
Spoedig zal ik moeten heengaan.
Nu kraait de haan, de rode,
Naar 't graf verlangen de doden.
Nu kraait de haan, de witte,
Ik mag niet langer beiden.

Dit motief dat ook nog in andere balladen optreedt[31], vinden wij eveneens in een aantal sagen terug, die reeds Köhler in een zijner van zo grote belezenheid getuigende artikels besproken heeft[32]. Zo dansen in een volkslied, dat op Lesbos opgetekend werd[33], de demonen gedurende de nacht, totdat de hanen kraaien, en wel achtereenvolgens een witte, een rode en een zwarte.

Köhler besluit zijn verzameling van voorbeelden met de volgende opmerking: hoe de drie hanen der *Vǫluspá* zich tot de hier besproken hanen mogen verhouden, laat ik aan anderen ter beoordeling over. Hier is inder-

[26] *Pentamerone* IV, Nr. 9.
[27] Liebrecht, Zur Volkskunde, Heilbron 1879, blz. 175.
[28] Geyer-Afzelius, Svenska Folkvisor, Stockholm 1880, Nr. 91.
[29] Nils Lid, Jolesveinar og Gröderikdomsgudar, Oslo 1933, blz. 31.
[30] Grundtvig, Danmarks gamle Folkeviser II, Kopenhagen 1856, Nr. 89.
[31] Vgl. DgF, Nr. 90: Fæstemanden i Graven; ook Landstad, Norske Folkeviser, Christiania 1853, blz. 549.
[32] Germania XI, 1866, blz. 85—92; ook in zijn Kleinere Schriften III, blz. 581—589.
[33] Georgeakis-Pineau, Folklore de Lesbos, 1894, blz. 82—83.

daad een belangwekkend probleem, dat echter daardoor nog aanmerkelijk verzwaard wordt, dat de hanen van het oudnoorse Eddalied juist niet de drie hier genoemde kleuren vertonen. De ene, die Gullinkambi of Guldenkam heet, heeft een niet nader aangeduide kleur; men zou kunnen vermoeden dat deze haan wit was, omdat de god Heimdall, die om zijn helderwitte kleur geprezen wordt, ook de naam Gullintanni of Goudtand draagt en een paard heeft dat Gulltopr of Goudmaan heet. De beide andere hanen worden beschreven als helderrood en roetbruin. Het is nu van belang, dat Gullinkambi tot de wereld der goden behoort, want deze haan wekt de helden in Odins Walhalla, terwijl de roetbruine haan in de onderwereld huist. De derde haan, helrood van kleur, kraait in de wereldboom Yggdrasil en behoort daardoor dus tot de wereld der stervelingen. Klaarblijkelijk heeft de dichter dus aan elk der drie delen van de kosmos een afzonderlijke haan willen toeschrijven en in overeenstemming daarmede hun kleuren bepaald.

De verbinding van deze drie kleuren behoort niet alleen tot het gebied van sprookje en volkslied, want zij komt ook in de magische overleveringen meermalen voor. Voor het gehele Germaanse gebied is een toverformule tegen wormen bekend, waarin drie wormen uitgebannen worden: een witte, een rode en een zwarte[34]. In een Russische toverspreuk gaat Maria over een gouden brug, gevolgd door drie honden; een zwarte helpt tegen hekserij, een rode tegen bloedingen en een witte tegen de staar in het oog[35]. Een Finse toverzang waarin de herkomst van het ijzer beschreven wordt, vertelt, dat de god Ukko drie meisjes (Luonnottaret) schept; uit haar borsten vloeit zwarte, witte en rode melk; wanneer deze de aarde aanraakt, ontstaan daaruit de drie soorten van ijzer[36]. Bij het afgrenzen van een pas gerooid stuk land, gebruikt de Finse boer een draad, die bestaat uit rood, zwart en wit garen[37]. Zeer verbreid is het motief van stenen, die deze drie kleuren hebben; zo vindt in een IJslandse sage de held in de woning van een troll drie stenen, wanneer hij in de rode knijpt, ontstaat er vuur; de witte doet sneeuw ontstaan en de zwarte regen[38]. Volgens het Noorse volksgeloof kan men in augustus in het lichaam van een mannelijke zwaluw drie stenen vinden; wie de witte bij zich draagt, wint bij kaart- of dobbelspel; de rode verschaft liefde van vrouwen, de zwarte is goed tegen tovenarij[39]. Ook in een verhaal der *Gesta Romanorum* is sprake van een steen, die de drie

[34] Slechts enkele voorbeelden, en wel Duitse bij Blaas, Germania 26, blz. 236 en Zimmer, Zeitschrift für deutsches Altertum, 1877, blz. 212; Deense bij F. Ohrt, Danmarks Trylleformler, Kopenhagen 1917, blz. 240 vlgg en Noorse bij Bang, Hekseformularer, Nr. 118.

[35] Mansikka, Über Russische Zauberformeln, Helsinki 1909, blz. 270.

[36] Krohn, Suomalaiset Syntyloitsut, Helsinki 1917, blz. 77.

[37] Rantasalo, Der Ackerbau, FFCommunications, Nr. 30, Sortavala 1919, blz. 44.

[38] Arnason, Islenzkar Thjódsögur II, blz. 435—440.

[39] Storaker, Naturrigerne i den norske Folketro, Oslo 1928, blz. 24.



genoemde kleuren bezit en die door een slang aan een mens geschonken wordt[40].

Zelfs in een Atjees verhaal vonden wij het motief, dat een reus drie toversteentjes bezit, alweder met de drie hier reeds zo vaak genoemde kleuren[41]. Maar de oudgriekse magie kent dit motief evenzeer: bij tovenarij werden wassen beeldjes gebruikt en wel in de drie kleuren wit, rood en zwart; deze behoorden tot de symbolen van Hecate[42]. Volgens het volksgeloof in Klein-Azië werd een oude, zieke koning verjongd doordat hij de as van een witte, een zwarte en een rode hond nuttigde[43].

De voorbeelden, die wij uit de magische praktijken aanhaalden, kunnen ons reeds doen vermoeden, dat wij hier niet moeten denken aan een willekeurige kleurenkeus, maar dat deze berust op magisch-religieuze voorstellingen, die met deze kleuren verbonden waren. Deze mening vindt nu juist daardoor een welkome bevestiging, dat de combinatie van wit, rood en zwart inderdaad in de godsdienstige speculaties van verschillende volken optreedt.

Wij beginnen met een voorbeeld van de Lappen in Rusland: voor zijn geestenbezwering doet de sjamaan een gordel aan, die ongeveer een verrel breed is en met drie banden bestikt is, een gele, een rode en een zwarte[44]. Bij de Bataks op Sumatra is een grafmonument gevonden, dat bestaat uit een geweldig grote doodkist, fraai besneden en met rode, witte en zwarte kleuren afgezet; het stelde verder een monster voor met het lijf van een paard en de kop en tromp von een olifant[45]. Een negerstam uit de Soedan brengt in januari een offer bestaande uit een rode geit, een witte ram, een zwart-witte kip, een rode en een witte haan, die gekookt en daarna opgegeten worden[46].

Van bijzonder belang is echter, dat wij ook in de godsdienst der Indiërs deze kleuren aantreffen. Hier horen wij van een offerstier, die rood van kleur moest zijn, maar een witte staart en kop moet hebben en die toch desondanks de blauwzwarte stier genoemd wordt (*nilavrisha*)[47]. In de Vedische mystiek zijn de drie voorwaarden voor het leven: warmte of vuur, water en aarde; zij worden onderscheidenlijk door de kleuren rood, wit en zwart gesymboliseerd[48]. Deze kleuren spelen ook een rol in de sociale organisatie der Indiërs;

[40] Grässe, Nr. 119.

[41] Djajadiningrat, Tijdschrift voor Taal-, Land- en Volkenkunde van Ned.-Indië 57, blz. 389.

[42] Abt, Die Apologie von Madaura und die antike Zauberei, blz. 82.

[43] Carnoy et Nicolaides, Traditions populaires de l'Asie mineure, blz. 61.

[44] Holmberg, Lappalaisten Uskonto, Porvo 1915, blz. 111.

[45] Voorhoeve, Overzicht van de Volksverhalen der Bataks, Vlissingen 1927, blz. 8.

[46] Frobenius, Atlantis VII, Jena 1924, blz. 290—291.

[47] J. J. Meyer, Trilogie altindischer Mächte und Feste der Vegetation, Zürich 1937, IV, blz. 80.

[48] Van der Leeuw, Godsdiensten der Wereld I, Amsterdam 1940, blz. 309.

de kasten worden immers zelfs met de naam *varna* of „kleur" aangeduid: wit is de Brahmaan, rood de Ksattriya, zwart de Vaiśya. Deze kleuren zijn duidelijk symbolisch te verstaan: het wit van de Brahmaan, die inderdaad ook kleren van deze kleur draagt, staat in tegenstelling tot het zwart van de landbouwer, terwijl het rood de natuurlijke kleur voor de kaste der krijgslieden is[49].

Deze symbolische betekenis der drie kleuren reikt niet alleen tot de Indo-Iraanse periode terug, maar zal reeds in de Indogermaanse tijd bekend zijn geweest; daarop wijst het feit, dat ook in Rome de beide standen van priesters en krijgslieden zich door dezelfde kleuren kenmerkten. De flamines hadden als kleur het wit, waarom de hoofdbedekking van de flamen dialis ook *albogalerus* heette; rood was de kleur van het paludamentum, waarmede de triomferende generaal zowel als de koning gekleed was.

Het blijkt uit deze voorbeelden, dat men de keus der kleuren rood-wit-zwart niet daardoor verklaren kan, dat deze de natuurlijke kleuren zouden zijn, die de mens daarom van de vroegste tijden af gekend heeft. De Thracische kultuurkring van het Neolithicum — om slechts een voorbeeld te noemen — versiert het aardewerk met deze drie kleuren: het siermotief wordt met wit opgeschilderd en met rood omlijnd; terwijl de ondergrond met zwart afgedekt wordt[50]. Het is opmerkelijk, dat hetzelfde van de Indianen van Noord-Amerika medegedeeld wordt: ook zij gebruiken voor hun polychrome versieringen de natuurlijke kleuren wit, rood en zwart[51].

Immers, dit zou desnoods kunnen verklaren, waarom in een ver verleden juist deze kleuren hoofdzakelijk gebruikt werden en in de religieuse symboliek — evenals op elk ander gebied — een voor de hand liggende rol speelden; het is stellig onvoldoende om te verklaren, waarom zij tot in de jongste tijden in de traditie der Europese volkeren bewaard gebleven is. Dit is juist een gevolg van hun functie in de godsdienstige voorstellingen der Indogermanen. Met tal van bewijzen heeft G. Dumézil aangetoond, dat de standen-onderscheiding in priesters, krijgers en boeren reeds in de vroegste tijden bestaan moet hebben; daarmede hangt niet alleen een godentrias samen, die wij bij alle Indogermaanse volkeren min of meer duidelijk kunnen aanwijzen (bij de Noordgermanen zijn dit Odin, Thor en Freyr), maar ook een aantal gebruiken en voorstellingen, zowel op sociaal, als op magisch-religieus gebied. Het is derhalve waarschijnlijk, dat tot in de laatste periode van het Germaanse heidendom — om slechts een voorbeeld te noemen — de symbolische waarde van deze kleuren min of meer bewust gevoeld werd en daardoor ook in de Christelijke middeleeuwen bewaard kon blijven. Er zijn enkele aanwijzingen in de overgeleverde bronnen, dat ook de Germaanse oudheid deze symboliek kende. Allereerst herinner ik aan de witte paarden, die aan de Beneden-Rijn voor het orakel gebruikt worden[52]; zij behoorden natuurlijk tot de werkingssfeer van de priester. De rode kleur van het oorlogsschild, zowel als van Thors baard kan er op wijzen, dat deze kleur in het bijzonder met de stand der krijgslieden verbonden was. Daarentegen werden aan de chthonische krachten in het algemeen zwarte offerdieren gewijd; natuurlijk dat de boerenstand in het bijzonder de cultus van de goden der vruchtbaarheid onderhouden heeft[53].

Uit het hierboven medegedeelde materiaal meen ik te mogen besluiten, dat het drietal kleuren rood, wit en zwart, die zo vaak in volksoverleveringen en in de volksmagie voorkomen, een herinnering is aan de symbolische functie dezer kleuren in de godsdienstige voorstellingen onzer Indogermaanse voorouders in het verste verleden. Ook hier blijkt weer dat, wat nu een ogenschijnlijk toevallig motief is, in oorsprong een veel diepere zin gehad heeft.

[49] Dumézil, Jupiter, Mars, Quirinus, Parijs 1941, blz. 66.
[50] Schuchhardt, Alteuropa, Eine Vorgeschichte unseres Erdteils, Berlin 1926, blz. 157.
[51] Radin, Primitive Man as Philosopher, New-York 1927, blz. 284.



[52] Tacitus, Germania, c. 10.
[53] Het is opmerkelijk, dat Saxo Grammaticus (Uitg. Raeder-Olrik) I, blz. 29 bericht, dat Hadingus rode offerdieren aan Frö wijdt, maar het blijkt, dat hij deze woorden uit Valerius Maximus overgenomen heeft.